«ՎԱՐԴԱՆԱՆՔ» ԿՐԹԱՀԱՄԱԼԻՐ

ՀԵՏԱԶՈՏԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ

Թեմա՝ Տիգրան II Մեծ: Հայաստանը Առաջավոր Ասիայի հզոր և աշխարհակալ տերություն

Կատարող՝ Անուշ Բախշյան

Երևանի թիվ 157 հիմնական դպրոց

Ղեկավար՝ Նունե Ասրյան

Երևան 2023թ.

Բովանդակություն

Ներածություն 3

Գլուխ 1. Տիգրան Մեծ..... 4

1.1 Տիգրան Մեծի օրոք պետական կարգը, բանակը 5

Գլուխ 2. Հայաստանը Առաջավոր Ասիայի հզոր և աշխարհակալ տերություն..... 7

2.1 Արժեհամակարգի ձևավորումը դպրոցում Տիգրան Մեծ թագավորի մասին ուսումնասիրությունների ժամանակ 13

Եզրակացություն, առաջարկություններ..... 15

Գրականության ցանկ 16

Ներածություն

Տիգրան II Մեծի և Առաջավոր Ասիայում Հայաստանի պատմական նշանակության ուսումնասիրությունը մի քանի հիմնական պատկերացումներ է տալիս: Նախ՝ այն ընդգծում է Տիգրանի օրոք Հայաստանի նշանակալի վերելքը՝ որպես տարածաշրջանային հզոր ուժ՝ ցուցադրելով նրա ռազմական, տնտեսական և քաղաքական հզորությունը: Այս շրջանը արժեքավոր դասեր է տալիս հասկանալու, թե ինչպես փոքր պետությունները կարող են հասնել համաշխարհային ազդեցության:

Բացի այդ, Տիգրանի իշխանության ուսումնասիրության մեջ խորանալը ընդգծում է հին Հայաստանի մշակութային և ճարտարապետական նվաճումները: Այն ցույց է տալիս հովանավորչության դերը արվեստի և գիտության զարգացման գործում՝ նպաստելով ժամանակի մշակութային փոխանակման և մտավոր նվաճումների ավելի լայն ըմբռնմանը:

Ընդհանուր առմամբ, Տիգրան Երկրորդ Մեծի և Առաջավոր Ասիայում Հայաստանի նշանավոր դիրքի ուսումնասիրությունը հարստացնում է պատմության, աշխարհաքաղաքականության, դիվանագիտության, մշակութային փոխանակման և պետությունների վերելքի ու անկման մեր ըմբռնումները:

Այս հետազոտության **նպատակն է** բարձրացնել իրազեկվածությունը Տիգրան II Մեծի գահակալության մասին, զարգացնել հայրենասիրությունը:

Նպատակին համապատասխան առաջադրել եմ հետևյալ **խնդիրները.**

- Ուսումնասիրել Տիգրան Մեծի գահակալության պատմական նշանակությունը և Հայաստանի կարգավիճակը որպես հզոր և ազդեցիկ տերություն Առաջավոր Ասիայում:
- Գնահատել այս ժամանակահատվածում Հայաստանի ազդեցության չափը Առաջավոր Ասիայի ավելի լայն տարածաշրջանի վրա, ներառյալ հարևան պետությունների և կայսրությունների հետ փոխգործակցությունը:
- Բացահայտել Տիգրան Մեծի կատարած մեծ աշխատանքների դերը դպրոցականների արժեքային համակարգի զարգացման վրա:

Հետազոտությունը իրականացվել է հետևյալ դիտարկման, վերլուծության **մեթոդներով:**

Գլուխ 1. Տիգրան Մեծ

Տիգրան Մեծն իր արժանավայել տեղը պետք է զբաղեցնի Արևելքում երբևէ իշխած տիրակալների շարքում: Նա արժանացել է «Մեծ» տիտղոսին՝ պատվավոր մի կոչման, որը պատմությունը հազվադեպ է շնորհում իր ընտրյալ դերակատարներին... Տիգրանն իրեն դրսևորեց որպես աշխարհակալ և լուսավորիչ...

Նիկողայոս Ադոնց

Տիգրան Մեծը (հայտնի է նաև որպես Տիգրան II) Հայաստանի թագավոր Տիգրան I-ի որդին էր, պատանի հասակում նրան պատանդ էր վերցրել պարթևների թագավորը և մինչև 45 տարեկանը գերության մեջ մնաց: Պարթևներին տալով «յոթանասուն հովիտներ»՝ նա ձեռք բերեց ազատություն, բարձրացավ հայոց գահը և փոխեց հին աշխարհի սովորական կառուցվածքը: Ճիշտ դաշինքներ կնքելու ունակության և կոշտ քաղաքական պայքար մղելու պատրաստակամության շնորհիվ նա իշխանությունը կենտրոնացրեց իր ձեռքում, որի օգնությամբ նվաճեց Մեծ Հայքը: Ղեկավարելով Կասպից ծովից մինչև Միջերկրական ծով ձգվող այս հսկայական տարածքը՝ Տիգրանն իրեն շնորհել է «արքայից արքա» տիտղոսը:

Տիգրանը հայոց թագավորներից ամենահզորն էր, ամենախոհեմը և ամենաքաջը: Նա հնազանդեցնում ու նվաճում է հույներին, ընդարձակում Հայոց աշխարհի սահմանները: Իր արիությամբ ու քաջությամբ նա բարձրացնում է հայոց ազգի հարգանքն ու պատիվը: Որպես թագավոր՝ արդարամիտ էր, արդարադատ, հավասարակշռված, ոչ լավագույններին էր նախանձում, ոչ էլ նվաստներին արհամարհում:

1.1 Տիգրան Մեծի օրոք պետական կարգը, բանակը

Ներկայացնեմ Տիգրան Մեծի ժամանակաշրջանում պետական կարգը, իմ կարծիքով շատ կարևոր է սա ուսումնասիրելը, քանի որ Տիգրան Մեծը բացի իր ռազմական հաջողություններից, հայոց պատմության մեջ նշանավորվել է նաև որպես պետական գործիչ և հմուտ դիվանագետ: Տիգրան Մեծն մեծ նվաճումներից հետո, ձեռնամուխ է լինում ամուր և կենտրոնացված պետական համակարգի ստեղծմանը: Նախ, հարկ եմ համարում նշել, որ Տիգրան Մեծի տերությունը հելլենիստական տիպի բացարձակ միապետություն էր, որտեղ անսահմանափակ իրավունքներ և բացառիկ հնարավորություններ ուներ միապետը: Սրանից զատ, երկրի կառավարման համակարգում իր ուրույն դերն ուներ բարձրագույն խորհրդակցական մարմինը՝ աշխարհաժողովը, որտեղ քննարկվում էին կարևորագույն հարցեր, մշակվում և հաստատվում էին ընդհանուր, համապարտադիր կանոններ և ընթացակարգեր: Բացառիկ դեպքերում կարող էր գումարվել նաև արտակարգ աշխարհաժողով: Աշխարհաժողովին մասնակցում էին բդեշխները, նախարարները, հոգևորականության վերնախավը, երբեմն նաև շինականներն ու ռամիկները: Թագավորը երկիրը կառավարում էր արքունի գործակալությունների միջոցով, որոնք պատասխանատու էին երկրի ներքին կյանքի տարբեր ոլորտների համար: Տիգրան Մեծի համակարգում գործող գործակալություններն էին հազարապետությունը, մարդապետությունը, թագադիր ասպետությունը, սպարապետությունը, մաղխազությունը և այլն: Արքան նշանակում էր նաև քաղաքների կառավարիչներ, մատռվակապետ և սուրհանդակապետ:Կարևոր է իմանալ նաև, որ հոգևոր իշխանությունը պատկանում էր Մեծ Հայքի գերագույն քրմին, որը հանդիսանում էր նաև երկրի գերագույն դատավորը: Ներկայացնեմ ավելի պարզ գծապատկերի միջոցով:[1]

[1] Տիգրան II Մեծ, https://asatryananahit.wordpress.com/2020/11/22/%D5%BF%D5%AB%D5%A3%D6%80%D5%A1%D5%B6-%D5%B4%D5%A5%D5%AE/

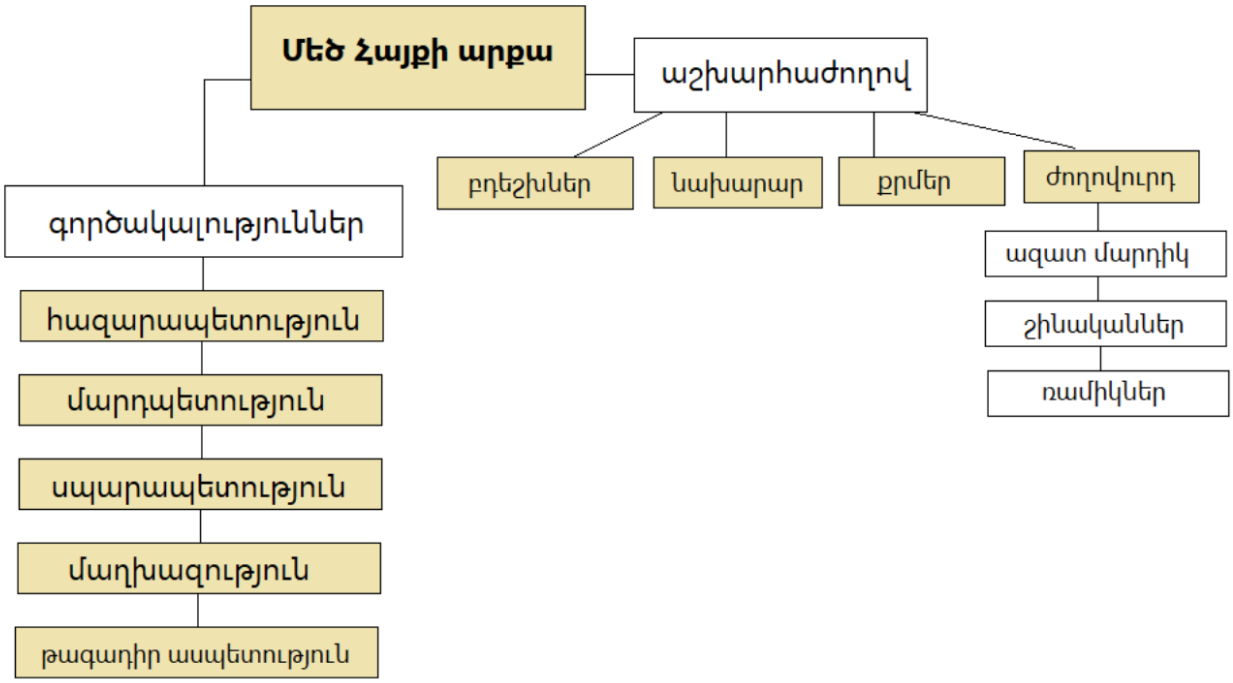

Տիգրան Մեծի պետական կարգի և կառավարման համակարգի նկարագրությունը հետաքրքրաշարժ պատկերացումներ է տալիս հին Հայաստանի պատմաքաղաքական համատեքստի մասին:

Իշխանությունը կենտրոնացնելու, տարբեր գերատեսչություններ ղեկավարելու և հոգևոր առաջնորդությանը ինտեգրելու Տիգրանի կարողությունը ընդգծում է նրա հմտությունը՝ որպես ռազմական նվաճող և հմուտ դիվանագետ՝ դարձնելով նրան հայոց պատմության նշանակալի դեմք:

Տիգրան Մեծի օրոք հայկական բանակը ահռելի ուժ էր, որը հայտնի էր իր մեծությամբ և հզորությամբ՝ բաղկացած թե՛ հետևակային և թե՛ հեծելազորային ստորաբաժանումներից: Տիգրանը մտցրեց ռազմական նորարարություններ, գործի դրեց դաշինքներ և վարձկաններ, անցկացրեց հաջող արշավներ՝ ընդարձակելով կայսրության տարածքը: Բանակի նյութատեխնիկական արդյունավետությունը վճռորոշ նշանակություն ունեցավ՝ մնայուն ժառանգություն թողնելով հայոց պատմության մեջ՝ որպես հին աշխարհի ամենահայտնի ռազմական ուժերից մեկը:

Ավելին, Տիգրանի կողմից հեծելազորային նետաձիգների և առաջադեմ սպառազինության օգտագործումը ցույց տվեց նրա ռազմավարական հմտությունը: Նրա դաշինքները հարևան պետությունների հետ և օտարերկրյա վարձկանների ներգրավումը բարձրացրեցին բանակի արդյունավետությունը արշավներում: Հայկական բանակի դերը կայսրության սահմանների ընդլայնման և առանցքային

քաղաքների գրավման գործում ամրապնդեց Տիգրան Մեծի համբավը որպես հին ժամանակների մեծ նշանակություն ունեցող զորավարի:

Գլուխ 2. Հայաստանը Առաջավոր Ասիայի հզոր և աշխարհակալ տերություն

Մեծ Հայքի թագավորության և աշխարհակալության ռազմական, տնտեսական և հոգևոր բնագավառներում Տիգրան Մեծի պետական գործունեությանն է վերաբերում Մովսես Խորենացու հետևյալ խոսքը. «…յաղագս մեծին Տիգրանայ… հուժկու, անուանի եւ յաղթող ընդ այլ աշխարհակալս՝ ճառեսցուք որ ինչ կարեւորագոյնն է ոճոյ բանիս… Քանզի սա ամենեցունց թագաւորացն մերոց հարստագոյն և խոհեմագոյն, և արանց այնոցիկ և ամենեցուն քաջ»:[2]

Տիգրան Մեծը վարում էր ներքին և արտաքին քաղաքականություն՝ պաշտպանելու Հայաստանի անվտանգությունն ու անկախությունը: Կենտրոնացված կառավարումը, տնտեսական զարգացումը և մշակութային հովանավորությունը ներքին հիմնական ռազմավարություններն էին: Արտաքին քաղաքականությունը ներառում էր ռազմավարական դաշինքներ, դիվանագիտական հմտություն և կենտրոնացում տնտեսական բարգավաճման վրա:

Նրա նպատակն էր ամրապնդել Հայաստանի բարձր վարկանիշը միջազգային ռազմական, քաղաքական և տնտեսական հարթակներում:

Տիգրան Երկրորդը գահակալել է Ք.ա.95-55թթ.:Այս ընթացքում նա շարունակել է Արտաշես Առաջինի կիսատ թողած գործը:

Ք.ա.94թ. նա մտավ Ծոփք և գրավեց այն՝ Մեծ Հայքի սահմանը հասցնելով մինչև Արևմտյան Եփրատի ափերը:Ծոփքը գրավելուց հետո առաջնային նպատակն էր Կորդուքի և Փոքր Հայքի միավորումը Մեծ Հայքին:Կորդուքի գրավումը տեղի է ունենում հենց Ք.ա.94թ.:Փոքր Հայքը Մեծ Հայքին միացնելու հարցն ավելի դժվար էր,քանի որ այն ռազմակալվել էր Ասիայի հզորագույն պետություններից մեկի՝ Պոնտոսի կողմից: Պոնտոսի թագավոր Միհրդատ Չորրորդ Եվպատորը ցանկանում էր գրավել Փոքր

[2] Մովսես Խորենացի. Պատմութիւն Հայոց, Երևան, 1991, էջ 70-71:

Ասիայի բոլոր երկրները, բայց նրան խոչընդոտում էր Հռոմը:Եվ նա Տիգրանին առաջարկում է պայմանագիր կնքել,և քանի որ այդ պայմանագիրը Տիգրանին կօգներ Փոքր Հայքը գրավելու հարցում,նա համաձայնվում է:

Ք.ա.92թ. Տիգրանն իրեն է ենթարկում նաև Վիրքը և Աղվանքը՝ դրանց թագավորներին ստիպելով ընդունել իր գերիշխանությունը:

Ք.ա.87թ. Հայաստանը նվաճում է Պարթևստանի դաշնակից Մարաստանը: Մարաստանի արքա Միհրդատը հավատարմության երդում տվեց Տիգրանին, հետ ստացավ գահը և ամուսնացավ Տիգրանի դստեր հետ:Հայկական բանակը, շարժվելով հարավ-արևելք, հաղթեց պարթևական զորքին և գրավեց արքայանիստ Էկբատանը: Գոդերձ Երկրորդը ստիպված հաշտություն խնդրեց Տիգրանից:Պայմանագիրը կնքվեց Ք.ա.87թ.: Այս պայմանագրով պարթևները ճանաչում էին Հայաստանի գերիշխանությունը:[3]

Այնուհետև Տիգրանը Հայաստանին է միացնում պայմանագրով իրեն անցած Ադիբենեն,Միգդոնիան,Օսրոյենեն:

Տիգրան Մեծը բազմաշերտ առաջնորդ էր, ով ձգտում էր պաշտպանել Հայաստանի անվտանգությունն ու անկախությունը՝ միաժամանակ նպաստելով նրա ազդեցությանը միջազգային հարթակում: Ռազմական, տնտեսական և դիվանագիտական ոլորտներում նրա ձեռքբերումները, անկասկած, մնայուն ժառանգություն են թողել հայոց պատմության մեջ:

Սելևկյան տերությունը խոր ճգնաժամի մեջ էր,և ճգնաժամից դուրս գալու համար ցանկանում էր որևէ հզոր տերության թագավորի հրավիրել իրենց երկրում թագավորելու: Քանի որ Տիգրանը այնքան էր ընդլայնել Հայաստանի տարածքը,որ սահմանները հասել էին մինչև Սելևկյան տերություն,պարզ էր,որ նրա հաջորդ քայլը լինելու էր Սելևկյան տերության գրավումը:Սելևկյանները որոշեցին Տիգրանին հրավիրել բազմելու իրենց գահին:Ըստ Մովսես Խորենացու՝ Տիգրանի առավելությունը մյուս արքաներից այն էր,որ նա ուներ ռազմական հզոր ուժ:

Ք.ա.84թ. հայոց զորքերը առանց դիմադրության մտան Ասորիք:Մայրաքաղաք Անտիոքի դարպասները բացվեցին Տիգրանի առջև:Նա բազմեց Սելևկյանների գահին և խաղաղությամբ իշխեց 17 տարի:Հայկական բանակն այս նույն ժամանակ գրավեց նաև Կոմմագենեն,Դաշտային Կիլիկիան և Փյունիկիան: Մեծ Հայքի գերիշխանությունն

[3] Մովսես Խորենացի, Հայոց պատմություն, Հայպետհրատ, Երևան, 1961թ.:

ընդունեցին Հրեաստանը,արաբական ցեղերը,Նաբաթեա թագավորությունը և մի քանի այլ երկրներ և ժողովուրդներ: Հայկական բանակը մեծ դժվարությամբ գրավեց նաև Միջերկրական ծովի ափին գտնվող՝ Եգիպտոսին սահմանակից Պտղոմայիս քաղաքը: Այս քաղաքի գրավումով Հայաստանն ամրապնդեց իր սահմանները Միջերկրական ծովի ափին,իսկ մյուս կողմից՝ Հայաստանի սահմանները հասան Եգիպտոս:Տիգրան Երկրորդը հետքարքրություն ուներ նաև Եգիպտոսի նկատմամբ:Սրա ապացույցն այն եղավ, որ Պտղոմեոս Տասներկուերորդը այնտեղ գահ բարձրացավ Տիգրանի օժանդակությամբ:

Հայաստանը դարձել էր բազմազգ երկիր: Հույն պատմիչներից մեկը գրել է,որ Տիգրան Երկրորդի տերությունում մարդիկ խոսում էին ավելի քան 15 լեզուներով:Հայաստանը կազմված էր երեք կարգի հատվածներից՝

1.բուն հայկական հողեր (Մեծ Հայք,Կոմմագենե,360.000 քառակուսի կմ),

2.հպատակթագավորություններ (Վիրք, Աղվանք, Մարաստան, Ադրիաբենե,Օսրոյենե, Պալմիրենե, Փյունիկիա, Ասորիք, Կիլիկիա, շուրջ 400.000 քառակուսի կմ),

3.Հայաստանի քաղաքական ազդեցության ոլորտում գտնվող երկրներ (Պարթևստան,Նաբաթեա,Հրեաստան,Ամուդարյայի ստորին ավազանի սկյութական ցեղեր,Պարսից ծոցի և Կարմիր ծովի ափերին բնակվող արաբները,ավելի քան 2.000.000 քառակուսի կմ):[4]

Տիգրան Մեծը դարձել էր Առաջավոր Ասիայի մեծագույն մասի տիրակալ: Հայաստանի տարածքը կազմում էր մոտ 3.000.000 քառակուսի կմ,ո որը 10 անգամ գերազանցում էր Մեծ Հայքի տարածքին: Հայկական տերությունը հելլենիստական պետություն էր: Նրա կազմում կային զարգացած երկրներ: Տերության մեջ հիմնականը Մեծ Հայքն էր,որտեղ բնակվում էին հայերի մեծ մասը: Մեծ Հայքում էին գտնվում տերության քաղաքական ու տնտեսական նշանավոր կենտրոնները:

Տիգրան Մեծն իր գահակալության ընթացքում աչքի էր ընկնում ակտիվ քաղաքաշինությամբ: Քանի որ նոր նվաճումների պատճառով Արտաշատը հայտնվել էր Հայկական տերության հյուսիսում, այն այլևս չէր կարող մայրաքաղաք լինել,իսկ Անտիոքը հայկական տարածք չէր,և բնակչության մեծ մասն այլազգիներ էին,և այն նույնպես չէր կարող մայրաքաղաք լինել, Ք.ա.80-70-ական թվականներին,Աղձնիք

[4] Ա. Մովսիսյան, Տիգրան Մեծ, թագավորներից մեծագույնը, ԵՊՀ հրատ, Երևան, 2010 թ., 14 էջ:

նահանգի այն վայրում,որտեղ ինքը թագադրվել էր,Տիգրան Մեծը կառուցում է նոր մայրաքաղաք Տիգրանակերտը:

Պլուտարքոսը գրել է,որ Տիգրանակերտը մեծ և շքեղ քաղաք էր,որն ուներ արքունի պալատ,դիվանատուն և թատրոն, «այն լի էր գանձերով և աստվածներին նվիրաբերված թանկարժեք ընծաներով»:

Կարճ ժամանակում Տիգրանակերտը դարձել է Մերձավոր Արևելքի արհեստագործական,մշակութային,առևտրական կենտրոններից մեկը: Բացի մայրաքաղաք Տիգրանակերտից,Տիգրանը կառուցել է ևս վեց քաղաք՝ Տիգրանակերտ անունով:

Ք.ա. 1-ին դարի կեսին և՛ Հռոմը,և՛ Պոնտոսը, ցանկանում էին գրավել Փոքր Ասիան,և նրանց միջև պատերազմն անխուսափելի էր:Այդ պատերազմի ընթացքում Տիգրան Մեծը իրագործում էր իր ռազմական ծրագրերը:Սակայն Հռոմը չէր հանդուրժում,որ Հայաստանի սահմանները հասել էին Միջերկրական ծով և մոտեցել Եգիպտոսի սահմաններին, այդ պատճառով, Հռոմը սկսեց պատրաստվել Հայաստանի դեմ պատերազմի:

Հռոմեական զորավար Լուկիոս Լուկուլլոսը մոտեցավ Հայաստանի սահմաններին,բայց վախեցավ անցնել Եփրատը:Միայն դեսպան ուղարկեց Տիգրանի մոտ՝ պահանջելով Հռոմի ոխերիմ թշնամի Միհրդատին: Տիգրանի պատասխանը հետևյալն էր. «Ես Միհրդատին չեմ հանձնի,իսկ եթե հռոմեացիները պատերազմ սկսեն՝ հակահարված կտամ նրանց»:

Ք.ա.69թ. սկսվեց հայ-հռոմեական պատերազմը: Հռոմը գրավեց Ծոփքը և շարժվեց դեպի մայրաքաղաք Տիգրանակերտ: Հռոմեական զորքերի ներխուժման պահին Տիգրանն Արտաշատում էր:Մինչև հայկական զորքերը Պաղեստինից հասնեին Հայաստան՝ Տիգրանը Լուկուլլոսի դեմ ուղարկեց Մեհրուժան զորավարի՝ 3000 հեծյալից բաղկացած զորաջոկատը: Պատերազմի ընթացքից հոգնած հայկական զորքը պարտվեց,իսկ Մեհրուժանը զոհվեց: Սեպտեմբերի կեսին Տիգրան Մեծի գլխավորությամբ զորքը մտավ պաշարված Տիգրանակերտ,որտեղ գտնվում էին արքայի ընտանիքը,գանձերը,մերձավորները: Հայկական զորքը գիշերը մտան մայրաքաղաք,այնտեղից դուրս բերեցին արքայի ընտանիքն ու գանձերի մի մասը:Կողմերը պատրաստվեցին վճռական ճակատամարտի:Հայկական զինված ուժերի թիվը 70000-80000 էր, իսկ հռոմեականը՝ մոտ 50000: Ճակատամարտն սկսվեց Ք.ա.69թ.հոկտեմբերի 6-ի առավոտյան,նույն օրն էլ ավարտվեց:

Հայկական զորքի կողմից կռվող օտար վարձկանները, Լուկուլլոսի կողմից կաշառվելով, հոկտեմբերի վերջերին բացեցին քաղաքի դարպասները հռոմեացիների առաջ:Եվ,այսպիսով,քաղաքը գրավվեց ստոր դավաճանությամբ:

Տիգրանակերտը գրավելուց հետո Լուկուլլոսը չշարունակեց հարձակումները և հռոմեական լեգեոնները տեղափոխեց Կորդուքի տաք շրջաններում ձմեռելու և ուժերը վերականգնելու նպատակով:Հայկական կողմը օգտվեց այս դադարից:

Ք.ա.68թ. հռոմեական զորքը դուրս եկավ Կորդուքից և շարժվեց դեպի Արտաշատ:Տիգրան Մեծը Լուկուլլոսին ամեն հնարավոր տարբերակով քաշում էր դեպի երկրի խորքեր,որպեսզի կտրի մատակարարումներից:Միաժամանակ հայերը գիշերային անսպասելի հարձակումներ էին կազմակերպում և մեծ վնասներ հասցնում հակառակորդին:Տիգրանի այս ծրագիրը հաջողության հասավ,հռոմեական բանակը կորցրեց իր մարտունակությունը և կարգապահությունը:

Սեպտեմբերի 22-ին հռոմեական բանակը մոտեցավ Արածանիի գետանցին: Հենց այս պահին հայկական բանակն անցավ հարձկման: Հռոմեական զորքը լիակատար պարտություն կրեց:Հույն պատմիչ Դիոն Կասիոսը գրում է.«հայերը, նետահարելով հռոմնացիներին, շատերին իսկույն սպանեցին, իսկ շատ շատերին էլ վիրավորեցին: Այնժամ Լուկուլլոսը, քանզի շատերը վիրավորվել էին, և մի մասն էլ մահանում էր, իսկ հաշմվածները հեծեծում էին, և միաժամանակ պարենամթերքը պակասում էր, նահանջեց»:Այս պարտությունից հետո Լուկուլլոսը ստիպված էր թողնել Հայաստանի սահմանները,Կորդուքը և Հոյլսիսային Միջագետքը:Միհրդատ Եվպատորն էլ սկսում է Պոնտոսի ազատագրումը:

Ք.ա.67թ. հայկական զորքերը գրավեցին Ծոփքը, ներխուժեցին Կապադովկիա: Պոնտոսի Զելա քաղաքի մոտ հայ-պոնտական զորքերը փայլուն հաղթանակ տարան հռոմեական զորքերի նկատմամբ: Հայկական գերիշխանությունը վերականգնվեց Ասորիքում և Միջերկրական ծովի ափին:Այսպիսով,Հռոմի առաջին հարձակումը Հայաստանի վրա՝ ձախողվեց:

Ք.ա.66 թ. հռոմեա-պարթևական պայմանագրի համաձայն՝ պարթև արքա Հրահատ Երրորդը մտավ Հայաստան և գրավեց Արտաշատը:Տիգրանը զորքերը ստիպված դուրս բերեց Կապադովկիայից և վերադարձավ Հայաստան:Տիգրանն արագ գործողություններով հակահարված տվեց պարթևական զորքին,և նրանք ստիպված նահանջեցին իրենց երկիր:Այդ ժամանակ Հայաստան է մտնում Պոմպեոսի հռոմեական զորքը:

Հայաստանի գոյությունը վտանգվեց: Թագաժառանգ Տիգրան Կրտսերը նախ գնաց պարթևների թագավոր Հրահատ Երրորդի մոտ, նրանք դարձան դաշնակիցներ,և Հրահատի դուստրն ու Տիգրան Կրտսերն ամուսնացան:Սակայն Արտաշատի վրա պարթևների չստացված հարձակումից հետո Տիգրան Կրտսերը գնաց Պոմպեոսի մոտ և առաջարկեց միջնորդել հայ-հռոմեական դաշինքի կնքմանը:

Այսպիսի բարդ ռազմաքաղաքական իրավիճակում անհրաժեշտ էր ոչ կենսական խնդիրներում զիջումների գնալ,որպեսզի հնարավոր լինել պահպանել երկրի գոյությունը:

Կարևոր է նշել, որ զիջումների գնալը չի ենթադրում թուլություն կամ վճռականության բացակայություն: Հմուտ դիվանագիտությունը հաճախ ներառում է զգույշ հավասարակշռող գործողություն, որտեղ առաջնորդները պետք է գնահատեն տարբեր որոշումների ծախսերն ու օգուտները: Այս բարդ միջավայրում կողմնորոշվելու և Հայաստանի գոյությունն ու աճը ապահովելու Տիգրանի կարողությունը վկայում է պետականաշինության ռազմավարական մոտեցման մասին:

Ք.ա.66թ. սեպտեմբերին Պոմպեոսի զորքը մոտեցավ Արտաշատին և սկսվեցին հայ-հռոմեական բանակցությունները:Տիգրան Երկրորդը ժամանեց Պոմպեոսի ճամբար: Պայմանագիրը կնքվեց ի օգուտ Հռոմին:

Պոմպեոսը ճանաչեց Տիգրան Մեծի <<արքայից արքա>> տիտղոսը:

Այս պայմանագիրը դիվանագիտական հաջողություն էր Հայաստանի համար: Կարևորագույնը՝ բուն Հայաստանի տարածքն ամբողջությամբ և երկրի անկախ պետականությունը պահպանվեցին:

Տիգրան Երկրորդի կյանքի վերջին տասը տարիները Հայաստանի խաղաղության և տնտեսական առաջընթացի տարիներն էին: Տիգրան Մեծը միշտ հերոսացվել է ժողովրդի մեջ, դարձել դյուցազնական կերպար:Նրա հզոր կերպարի մասին նկարագրությունները փոխանցվում են սերնդեսերունդ,գովերգվում են նրա մարդկային և արքայական առաքինությունները: Տիգրան Մեծից մոտ 500 տարի հետո Մովսես Խորենացին նրան դասել է ամենանշանավոր հայ նախնիների շարքին:

Իմ կարծիքով, Հայաստանն իր ամենափառահեղ ու հզոր դարաշրջանն ապրեց Տիգրան Մեծի օրոք: Օտար հողերի և մշակույթների հետ Տիգրանի վաղ ծանոթությունը թույլ տվեց նրան պատկերացնել Հայաստանի համար հնարավորություններ, որոնք շատ հեռու էին նրա սահմաններից:

Նրա բծախնդիր և ռազմավարական ռազմական ձեռնարկումները նրա տեսլականի վկայությունն էին: Տիգրանի նվաճումները սոսկ տարածքային ձեռքբերումներ չէին, այլ հստակ և հաշվարկված քայլերի կանխամտածված հաջորդականություն:

Տիգրանի օրոք Հայաստանը բարգավաճում էր ոչ միայն քաղաքական և ռազմական հզորության, այլև մշակութային և տնտեսական ոլորտներում:

Ընդհանուր առմամբ, Տիգրան Մեծի գահակալությունը անզուգական շքեղության դարաշրջան էր, որտեղ Հայաստանը կանգնած էր իր հզորության գագաթնակետին:

2.1 Արժեհամակարգի ձևավորումը դպրոցում Տիգրան Մեծ թագավորի մասին ուսումնասիրությունների ժամանակ

Տիգրան Մեծի նման թագավորների կյանքն ու ձեռքբերումներն ուսումնասիրելը կարող է էական ազդեցություն ունենալ սովորողի արժեհամակարգի վրա: Տիգրան Մեծ թագավորը, նույն ինքը՝ Հայաստանի Տիգրան Երկրորդը, հզոր միապետ էր: Նրա իշխանությունը մեծ ազդեցություն ունեցավ Հայաստանի և շրջակա շրջանների վրա: Ահա թե ինչպես է Տիգրան Մեծ թագավորի մասին ուսոմնասիրությունները նպաստել իմ աշակերտի արժեհամակարգի ձևավորմանը.

1. Առաջնորդություն և փառասիրություն. Տիգրան Մեծի փառասիրությունն ու առաջնորդական հմտություններն ակնհայտ են Հայկական կայսրության ընդլայնման մեջ: Հայաստանը հին աշխարհում գերիշխող ուժ դարձնելու նրա վճռականությունը կարող է ոգեշնչել սովորողներին բարձր նպատակներ դնելու և դրանց հասնելու համար քրտնաջան աշխատելու:

2. Դիվանագիտություն և դաշինքներ: Տիգրանի՝ ռազմավարական դաշինքներ կնքելու և տարբեր հարևան պետությունների հետ դիվանագիտական հարաբերություններ պահպանելու կարողությունը ցույց է տալիս դիվանագիտության կարևորությունը միջազգային հարաբերություններում: Սովորողները սովորում են խաղաղ բանակցությունների և համագործակցության արժեքը:

3. Մշակութային ժառանգություն. Տիգրանի գահակալությունը նշանավորվեց հայկական մշակույթի, այդ թվում՝ արվեստի, ճարտարապետության վերելքով:

Արվեստների նկատմամբ նրա հովանավորչությունն ուսումնասիրելը գնահատանք է սերմանում մշակութային ժառանգության և դրա պահպանման և առաջմղման կարևորության նկատմամբ:

4. Ուժերի հավասարակշռություն: Տարածաշրջանում ուժերի հավասարակշռությունը պահպանելու Տիգրանի ջանքերը, հաճախ դաշինքների քաղաքական ամուսնությունների միջոցով, աշակերտներին սովորեցում է աշխարհաքաղաքականության բարդությունների և ռազմավարական որոշումների կայացման անհրաժեշտության մասին:

5. Ազգային հպարտություն: Տիգրան Մեծի նման պատմական անձին ուսումնասիրելը հայ աշակերտների մեջ սերմանում է ազգային հպարտության և ինքնության զգացում, քանի որ նա համարվում է հայոց պատմության նշանակալի դեմք:

6. Կարեկցանք և հեռանկար. իմանալը Տիգրանի փոխազդեցությունը այլ մշակույթների և ազգերի հետ խրախուսում է սովորողներին որդեգրելու ավելի կարեկից և ազատամիտ մոտեցում՝ հասկանալու տարբեր տեսակետներ և պատմություններ:

Տիգրան Մեծ թագավորի ուսումնասիրությունը դպրոցական ծրագրում ներառելը արժեքավոր գործիք է սովորողների արժեքային համակրգի ձևավորման համար, քանի որ այն դասեր է տալիս առաջնորդության, դիվանագիտության, մշակույթի պահպանման վերաբերյալ: Այն կարող է նաև զարգացնել պատմամշակութային իրազեկության զգացումը, որը օգնել է սովորողներին դառնալ ավելի տեղեկացված և պատասխանատու քաղաքացիներ:

Եզրակացություն, առաջարկություններ

Այսպիսով՝ Տիգրան II Մեծի գահակալության ուսումնասիրության վրա կենտրոնացած հետազոտությունը արժեքավոր պատկերացումներ է տվել նրա կառավարման պատմական նշանակության և Հայաստանի՝ որպես Առաջավոր Ասիայի հզոր և ազդեցիկ տերության մնայուն ժառանգության վերաբերյալ: Այս հետազոտության առաջնահերթ նպատակը դպրոցականների և ավելի լայն համայնքի շրջանում հայրենասիրության և հայկական ժառանգության նկատմամբ հպարտության զգացում զարգացնելն էր:

Տիգրան Մեծի գահակալության պատմական նշանակության մանրակրկիտ ուսումնասիրության արդյունքում պարզ դարձավ, որ նրա ղեկավարությունը բարձրագույն կետ է նշանավորել հայոց պատմության մեջ: Տիգրան II-ի բծախնդիր ռազմական գործողությունների, դիվանագիտական խորաթափանցությունը և ռազմավարական տեսլականը հանգեցրին տարածքային զգալի ընդլայնման: Նրա ձեռքբերումները ոգեշնչում են բոլորին՝ ընդգծելով, թե ինչի կարելի է հասնել տեսլականով, վճռականությամբ և ռազմավարական մտածողությամբ:

Հետազոտական աշխատանքում ուսումնասիրել եմ նաև Հայաստանի ազդեցությունը Առաջավոր Ասիայի ավելի լայն տարածաշրջանի: Տիգրանի փոխգործակցությունը հարևան պետությունների և կայսրությունների հետ ոչ միայն ապահովեց Հայաստանի ինքնիշխանությունը, այլև նպաստեց տարածաշրջանային կայունությանը և մշակութային փոխանակմանը: Այս պատմական համատեքստը ցույց է տալիս Հայաստանի դերը որպես տարբեր քաղաքակրթությունների միջև կամուրջ և ընդգծում է դիվանագիտության կարևորությունը միջազգային հարաբերություններում:

Ավելին, հետազոտության ընթացքում ուսումնասիրել եմ Տիգրան Մեծի ձեռքբերումների ազդեցությունը դպրոցականների արժեհամակարգի զարգացման վրա: Ուսումնասիրելով նրա գահակալությունը՝ սովորողները ավելի բարձր են գնահատում հայոց պատմությունն ու մշակույթը՝ ձեռք բերելով հայրենասիրության ուժեղ զգացումը: Տիգրան II-ի ժառանգությունը ծառայում է որպես կրթական գործիք, որը սերմանում է առաջնորդության, ճկունության և դիվանագիտության կարևորությունը ազգային նպատակներին հասնելու համար:

Գրականության ցանկ

1. Ա. Մովսիսյան, Տիգրան Մեծ, թագավորներից մեծագույնը, ԵՊՀ հրատ, Երևան, 2010 թ.:
2. Մովսես Խորենացի. Պատմութիւն Հայոց, Երևան, 1991, էջ 70-71:
3. Մովսես Խորենացի, Հայոց պատմություն, Հայպետհրատ, Երևան, 1961թ.:
4. Տիգրան II Մեծ, https://asatryananahit.wordpress.com/2020/11/22/%D5%BF%D5%AB%D5%A3%D6%80%D5%A1%D5%B6-%D5%B4%D5%A5%D5%AE/